

MATERIAŁ POMOCNICZY Z PRZEDMIOTU WYCHOWANIE PLASTYCZNE DLA OPIEKUNÓW POLICEALNEJ SZKOŁY EDUKACJI EUROPEJSKIEJ W GŁOGOWIE.

Działania plastyczne mogą spełniać swe terapeutyczne funkcje przy zaistnieniu określonych warunków. Według R. Glotona i C. Clero, aby mogła nastąpić twórcza ekspresja dziecka, muszą być spełnione trzy podstawowe warunki:

- **motywacja wewnętrzna - najbardziej naturalną motywacją wewnętrzną dziecka jest potrzeba konkretyzacji swego wewnętrznego świata w formach, które zachwycają;**
- **klimat porozumienia - grupowa, wzajemna pomoc, jaką okazują sobie dzieci podczas pracy;**
- **potrzeba wolności - aktywność twórcza może być w pełni realizowana wyłącznie w nastroju swobodnym.**

V. Lowenfeld i W. Brittain duży nacisk kładą na czynny **udział nauczyciela** - wychowawcy w stymulowaniu procesu twórczego. Podkreślają oni znaczenie pobudzania motywacji do pracy twórczej poprzez:

- **inspirację tematyczną - temat pracy plastycznej powinien oscylować wokół aktualnych przeżyć dzieci i warunków panujących w najbliższym środowisku;**
- **wytwarzanie nastroju emocjonalnego twórczej pracy - nauczyciel za pomocą środków technicznych, literatury oraz ekspresji własnej stara się wytworzyć maksymalnie sprzyjające warunki, aby wyzwolić w dzieciach spontaniczną twórczość.**

Wiek dziecka:	Okres rozwoju / fazy rozwoju twórczości:	Techniki, narzędzia pracy / techniki plastyczne:	Cechy charakterystyczne dla dziecka w tym wieku:
0 - 1	Okres niemowlęctwa	<p>Rysowanie Odpowiednie dla najmłodszych dzieci kredki lub flamastry możemy dać już rocznemu dziecku, <u>które swobodnie siedzi</u>. Pierwsze bazgroły służą temu, by dziecko nabierało wprawy w posługiwaniu się kredkami.</p> <p>Malowanie Do wyboru różne farby do malowania pędzelkami, ale również farby do malowania dłońmi oraz do odciskania w nim stempli. Tak jak w przypadku kredek, malowanie można zaproponować dziecku, <u>które dobrze siedzi</u>.</p> <p>Lepienie Ciastem np. na pierogi może bawić się już roczniak, a plasteliną nieco starsze dziecko. Zachęcaj dziecko do ugniatania w różne formy, wałkowania dłońmi np. na blacie oraz robienia precyzyjnych mini kształtów samymi paluszkami.</p> <p>Wyklejanie <u>Naklejkami</u> z radością będzie bawił się już niemowlak.</p>	<p>Od samego początku wprowadzać ćwiczenia dla dziecka poprawiające sprawność ruchową dłoni i paluszków tzw. motoryka małej ręki</p> <p>Ćwiczenia dla niemowlaka czyli trening małej motoryki od pierwszych chwil życia dziecka</p> <ul style="list-style-type: none"> -dotykanie tkanin o różnej fakturze; - ugniatanie kartek, folii aluminiowej, kłębków waty; - strząsanie wody z dłoni; - zabawy miękkimi pacynkami (nakładanie ich na rączkę itp.); - turlanie piłeczki, ugniatanie balonów.
2-4 rok	-stadium bazgroł Okres bazgrania rozpoczyna się zazwyczaj między pierwszym a drugim rokiem życia, zależnie od okoliczności i warunków,	<p>Około 2. urodzin przychodzi czas na pierwsze proste kolorowanki, na których dziecko będzie uczyło się precyzyjnego rysowania, nie wychodząc za kontury. W tym czasie możesz też pokazywać, jak rysuje się koło, domek, słońce - najpierw ty rysuj te proste przedmioty, a następnie zachęcaj, by dziecko cię naśladowało. Trzylatki najczęściej wybierają czerwony, żółty, niebieski i czarny kolor.</p> <p>Prowadzenie linii na kropkach (pierwsze szlaczki) to zadanie</p>	<p>Dziecko w tym okresie nie kontroluje gestów i zaciśniętej dłoni. Jednak po paru tygodniach zaczyna panować nad tymi ruchami i zaczyna pozostawiać kształty, które potem z małymi modyfikacjami powtarza.</p> <p>Pierwsze rysunki składają się z dużych, zwykle poprzecznych zygzaków, które odpowiadają wahadłowemu ruchom całego ramienia. Później pojawiają się kształty drobniejsze, spirale i zakrętasy odpowiadające rytmicznym ruchom w stawie nadgarstkowym.</p>

	w których rozwija się dziecko (P. Wallon, A. Cambier, D. Engalhart; 1993).	dla trzylatka , który może też stopniowo kreślić także litery drukowane. Wycinanie Bezpieczne, z plastikowym ostrzem, małe nożyczki można dać do rączki dwuletniemu dziecku, ale zwykle pierwsze cięcia wykonuje dopiero 3-latek . Przy tej zabawie asystuj dziecku - przytrzymuj kartkę, pomagaj operować nożyczkami. Wprawnemu w wycinaniu dziecku, zaproponuj precyzyjne cięcia po liniach oraz wycinanie serwetek. Pędzlem zaczyna się posługiwać dopiero około trzeciego roku życia do tego czasu dziecko chętnie maluje palcami, całą dłońią.	Początkowo bazgranina składa się ze zwoju linii ciągłych, które krzyżują się nawzajem. Dziecko nie odrywając ołówka od papieru, wykonuje wiele, mechanicznych, rytmicznych ruchów, pozostawiających przypadkowy, jedynie mechanicznie uwarunkowany ślad ołówkowy. Dopiero później pojawiają się linie oderwane, a w końcu także punkty, gdy dziecko wykonuje krótkie uderzenia czubkiem ołówka o papier. Decydującym krokiem w kierunku rysowania „przedmiotów” staje się rysowanie „kótek” lub „wieloboków”, czyli zamykanie pewnej płaszczyzny papieru ramami konturu. Dziecko dochodzi do narysowania tego najogólniejszego kształtu, „zamykając” koliste i spiralne kreski, które już umie rysować. W stadium nazywania bazgroł dziecko zaczyna się interesować różnymi barwami. Najczęściej używa barw chromatycznych i czystych
4-7 rok	stadium przedschematyczne	Nawlekanie koralików, przewlekanie sznurków To zadanie dla przedszkolaka. Stopniuj trudność zabawy - najpierw zaproponuj nawlekanie dużych koralików na sztywny sznurek albo przewlekanie sznurowadeł przez duże otwory w kartonie. Do nauki pisania w liniaturze warto zachęcić już 5-latkę,	Stopniowo opanowując trudności posługiwania się narzędziem, dziecko w wieku 4-5 lat zdolne jest do prymitywnego planowania przestrzeni na płaszczyźnie kartki papieru. Rozmieszczając postaci i przedmioty w jednym rzędzie umieszcza je na ogół na dolnej krawędzi kartki, jakby na linii stanowiącej podstawę. Wszystkie postaci i przedmioty, ustawione na linii podstawy niezależnie od jej kierunku, są zawsze usytuowane prostopadłe do niej (J. Cybulska – Piskorek). Dziecko rysuje to, co wie o przedmiocie, i tyle, ile wie o przedmiocie w chwili rysowania. Im więcej szczegółów należących do przedmiotu dziecko w chwili rysowania pamięta, tym więcej ich umieszcza na rysunku i tym bogatszy i bardziej szczegółowy jest ten rysunek. Najwcześniejsze pojawiające się formy rysunkowe postaci ludzkiej to „głównogi” składające się z kótek i kresek. Poszczególne elementy takie, jak: nos, usta, oczy dziecko początkowo rozmieszcza na głowie dowolnie nie zwracając uwagi na to, czy ich układ jest właściwy. Stopniowo dziecko poszerza swoje zainteresowanie postacią ludzką i następuje faza głowotułowia. Postać ludzką w tym okresie dziecko przedstawia przeważnie frontalnie, jest ona początkowo pozbawiona ubioru. Rozpoczyna się świadomie tworzenie kształtu, który pozostaje w związku z otaczającym światem. Znaki i bazgroły są kontrolowane i odnoszą się do przedmiotów spostrzeganych przez dziecko. Jest to zapis jego procesów myślowych i można odczytać z nich co jest ważne dla dziecka i jaki jest jego stosunek do otoczenia. Prace 4-latków są już trudniejsze do interpretacji. Pięcioletnie dziecko dobrze radzi sobie w rozróżnianiu zwierząt, ludzi, drzew lub domów. U sześciolatka kształty zmieniają się już w konkretne rzeczy. Treścią jest cały otaczający dziecko świat. U pięcioletka poszerza się on o programy telewizyjne, bajki i baśnie. W tym przedziale wiekowym „głównóg” ma : głowę zawierającą elementy włosów przedstawionych jako skręcone spiralki lub kreski skierowanych ku górze lub ku dołowi, oczu przedstawionych za pomocą kropek lub kresek, nosa przedstawionego za pomocą linii skierowanej w dół oraz ust przedstawionych jako kreskę poziomą. Z głową łączy się bezpośrednio tułów utworzony przez połączenie kończyn linią poziomą. Głowa jest związana z jedzeniem i mową, nogi i ręce służą do poruszania się. Sześciolatek przedstawia postać ludzką w proporcjach zbliżonych do rzeczywistych. Czasami pojawia się też szyja. Postać pokazywana jest w układzie frontalnym. Przedstawienie ruchu pojawia się u 5-6 latków . Wyrażany on jest przez układ rąk i niezginających się w kolanach nóg. Zginanie korpusu ciała pojawia się po około roku od tych przedstawień. Okolo szóstego roku życia pojawiają się rysunki złożone z wielu części. Te same przedmioty przedstawiane są w inny sposób. Dopiero kiedy dziecko ma około siedmiu lat wyrabia sobie pewien schemat. Można to zauważyć np. u pierwszoklasistów – jeden przedmiot zawsze rysowany jest w podobny sposób. Dzieci przedstawiają równie chętnie zwierzęta i ludzi. Rysują je podobnie głowa i łeb np. ptaka nie różnią się. Charakterystyczne jest z kolei ujęcie z profilu, wtedy można zauważyć różnicę. Okres rysowania schematycznego. Okres ten przypada na czas mniej więcej od 6- tego do 12- tego roku życia. Chociaż każdy rysunek można by nazwać schematem czy symbolem rzeczywistego przedmiotu, to jednak przez schemat będziemy tu rozumieli pojęcie, do którego dziecko doszło, i które powtarza wielokrotnie, jeżeli doznania intencjonalne nie skłaniają go do modyfikacji tego pojęcia. Ważną rolę odgrywa tu także sprawność manualna. Rozwój rysunkowy dziecka jest możliwy tylko wtedy, kiedy dziecko potrafi przemóc automatyzm ruchowy i schematyzm spostrzeniowy, zauważyć nowe szczegóły i wykonać podczas rysowania nowe ruchy, potrzebne do włączenia nowego szczegółu do starego schematu.
7-9 rok	stadium schematyczne		
9-12 rok	okres grup rówieśniczych		
12-14 rok	stadium pseudonaturalistyczne		
14-17 rok	sztuka w okresie dojrzewania		

Po około sześciu miesiącach od rozpoczęcia rysowania dzieci zaczynają zauważać związek pomiędzy swoimi ruchami a tym co powstaje na papierze. Jest to bardzo ważny etap w życiu dziecka ponieważ zaczyna on wtedy kontrolować znaki które stawia. Cała kartka zostaje wykorzystana na powtarzające się linie koliste, poziome, pionowe. Dziecko nie odrywa ręki od kartki więc rzadko pojawiają się pojedyncze małe figury i kropki, potrafi powtórzyć koło, krzyżyk ale z kwadratem sobie nie radzi. Bazgranie jest już dopracowane a autor dostrzega podobieństwo między rzeczywistością a tym co narysowało. W tym czasie ważni są dorośli wokół dziecka gdyż chętnie chwali się ono swoimi pracami.

Czterolatki rysują drzewo w schematyczny sposób – jednoliniowy konturowy pień i szeroko rozbudowana korona drzewa, złożona z rozchodzących się linii, przechodząca do owalu lub nawet koła. Pięciolatki wypełniają ją liśćmi, kwiatami a czasem nawet ptasim gniazdem. Pojazdy mechaniczne pojawiają się u 4 – 5 latków. Są to zazwyczaj prostokąty i koła, a dopiero u sześciolatek można zidentyfikować co jest na rysunku. W przeciwieństwie do postaci ludzi i zwierząt pojazdy nie są schematyczne. U dzieci 4 – 7 letnich barwa wyraża emocje. Nie ma on czasami w ogóle związku z rzeczywistością, pomarańcz i żółć wyraża zazwyczaj radość, a brąz i czerń smutek. Mimo, nie kolor nie jest dokładnym odwzorowaniem rzeczywistości to dzieci cieszą się z samego używania go. Pojęcie przestrzeni to dla dziecka wszystko to co wokół niego. Przedmioty dziecko widzi tak jak uświadamia sobie ich obecność – wyżej, niżej, obok. U pięciolatek staje się formalnym elementem nadrzędnym kompozycji. Badania, które przeprowadzono na grupie 5 – 6latków dowodzą, że mają one lepsze wycucie harmonii niż 15-latkowie. U siedmiolatek widać początek układów pasowych i topograficznych.

7-9 rok życia – stadium schematyczne

Wyniki prowadzonych przez Szumana (1990) badań wskazują, że częstość przekształcania afektywnego w rysunkach dzieci wynosi około 40%.

Rysunki dzieci w okresie schematyzmu przedstawiają przeważnie kształty w sposób geometryczny. Głowa bywa zwykle kołem, tułów elipsą, kończyny składają się z linii prostych, oczy z punktów lub prostych kreseczek, ubranie z geometrycznych wieloboków itp. Geometryczność rysunku dziecięcego polega na uproszczeniu obrazu rzeczywistości. To uproszczenie jest koniecznym wynikiem samych środków rysunkowych, które dziecko ma do dyspozycji. Dziecko musi kształt widziany przetłumaczyć na linię ołówka. Linie proste i regularne są łatwiejsze od bardziej skomplikowanych, dziecko rysując tłumaczy to, co widzi, na proste regularne elementy, upraszcza obrazy przedmiotów, redukując je do najprostszycy elementów, do najogólniejszej, geometrycznej całości. Robi to instynktownie.

Schemat czyli to co dziecko samo wypracowało i powtarza wielokrotnie, podlega modyfikacji i zmianom, jest elastyczny. W tym okresie zaczyna się przedstawianie scen rodzajowych. Schemat określa to co dziecko rozumie pod pojęciem człowieka i otoczenia, dlatego ważne są odchylenia od niego. Można zauważyć trzy podstawowe formy odchyień:

- 1) wyolbrzymianie ważnych elementów
- 2) zmniejszanie lub pominięcie części nieważnych lub podlegających tłumaczeniu
- 3) Zmiana symboli ważnych elementów.

Źródłem odchyień jest doznanie własnego „ja” lub emocjonalne znaczenie poszczególnych elementów. Przedstawienia człowieka pełne są detali np. palce, oczy, usta, nos, stopy, szyja... Częściej pojawiają się pojazdy, zwierzęta, rośliny. U dziewięcio i dziesięciolatek pojawiają się przedstawienia życia w kosmosie, podmorskie podróże, sceny historyczne czy martwe natury. Wszystko zależy od zainteresowań i formującej się psychiki dziecka. Schemat dotyczy np. postaci

ludzkiej, drzewa, psa...dokładność przedstawienia zależy od tego jaką wiedzę posiada autor. Proporcje są zbliżone do naturalnych, widać wiele detali. Dziecko odkrywa że jest częścią otoczenia. Pojawia się tzw. linia postawy. Dziecko w tym czasie nie potrafi jeszcze oddać trójwymiarowej przestrzeni, można zobaczyć jedynie dwa wymiary. Linia postawy ma swój odpowiednik w postaci linii nieba rysowanej u góry strony. Przestrzeń nad nią to niebo, pod linią postawy to ziemia a pomiędzy nimi powietrze. Czasem występują dwie linie, jedna symbolizująca powierzchnię terenu a druga górę. Innym sposobem ukazania przestrzeni jest rysowanie przedmiotów prostopadłe do linii postawy co wygląda jakby były „do góry nogami”. Dzieci mieszają też rzut poziomy z pionowym i ukazują na jednym rysunku sytuacje, które wydarzyły się w różnym czasie. Robią to na wzór komiksu lub na jednym rysunku. Zauważyć można również przedstawienie zwane prezentacją rentgenowską – ukazanie np.wnętrza budynku wraz z jego widokiem z zewnątrz. Około 7-9 roku życia dzieci zauważają związek między kolorem a przedmiotem. Pojawiają się generalizacje typu „trawa jest niebieska”. Jest to oznaka początku abstrakcyjnego myślenia. W tym okresie widać rytmiczność na pracach dzieci. Nieświadomie powtarzają one schemat czy formy. Uczenie w tym czasie zasad kompozycji mogłoby być dla wyobraźni dziecka bardziej destrukcyjne niż konstruktywne.

9 – 12 -roku życia - okres grup rówieśniczych

W tym okresie dziecko odkrywa, że jest członkiem grupy. Mają wspólne zainteresowania, sekrety wspólnie się bawią, grupują się w „paczki”, składające się z dzieci tej samej płci. Nastolatki w tym wieku mają swój osobisty świat, sekrety przed dorosłymi, własne plany i wspomnienia. Postać ludzka na rysunkach przedstawiana jest już nie w sposób schematyczny. Dziewczynki przedstawiane są w sukienkach a chłopcy w spodniach. Dziecko zyskuje wrażliwość na detal ale traci wrażliwość na ruch. Każda część ciała ma swoje znaczenie, postać jest często przesadnej wielkości, zdarza się że jedna ręka jest narysowana inaczej niż druga. Często dzieci przedstawiają konie i samochody, korygują rentgenowskie przedstawienia jako nie zgodne z rzeczywistością. Zaczyna się praca nad barwą, rozróżnianie np.błękitu nieba od błękitu wody ale brak jeszcze różnicowania koloru w świetle i cieniu, pod wpływem czynników zewnętrznych. Jest to okres kiedy dzieci zaczynają przedstawiać płaszczyznę – najpierw jest to kilka linii i wypełnienie między nimi. Linia postawy zaczyna być linią horyzontu. Nad nią wypełnione kolorem aż po krawędzie kartki niebo, przedmioty zaczynają się przystaniać na wzajem. W tym okresie pedagog powinien uświadomić ucznia o tym co jest naturalne i autentyczne a co nienaturalne i nieautentyczne, pokazać sposoby odkrywania piękna naturalnego np.kamyki, muszelki. W dziecku rodzi się świadomość przyozdabiania różnych rzeczy.

12-14 rok życia-stadium pseudonaturalistyczne

Rozpoczyna się okres rozumowania, dojrzewania i dorastania. Procesy poznawcze: pamięć, wyobraźnia, myślenie osiągają pełną dojrzałość rozwojową. Rozwija się obserwacja intelektualna, pamięć mechaniczna i logiczna oraz wyobraźnia odtwórcza i twórcza, krytyczne podejście zarówno do świata jak i własnej osoby. Często rysowana jest wtedy postać ludzka z przesadzonymi cechami płci. Rysunki takie są często ukrywane przez młodzież, gdyż są one powodem wstydu i poczucia winy. Barwa zmienia się zależnie od światła, cienia, odległości, widać zmiany w materiale będące wynikiem ruchu. Człowiek w tym okresie dąży do odwzorowania cech szczególnych rysowanej osoby takich jak rysy twarzy, styl ubrania, fryzura, ozdoby. W tym okresie młodzi twórcy zaczynają wyczuwać trójwymiarową przestrzeń i właśnie w tym okresie zaczyna się nauka w I gimnazjum. Program plastyki i sztuki w tym okresie przewiduje naukę o podstawach perspektywy. Osoby tym wieku same się ubierają i dobierają dodatki-mają własne intuicyjne poczucie koloru i formy, zindywidualizowane postrzeganie barw. Zeszyty pełne są kolorowych ilustracji – szczególnie ostatnie strony. Wiele osób w tym wieku zbiera jakieś przedmioty, od znaczków, przez muszelki, plakaty, karty telefoniczne, po stare budziki czy zdjęcia np.koni.

14 – 17 rok życia-sztuka w okresie dojrzewania

Zajęcia plastyczne w okresie szkoły średniej są dla jednych zbędnym siedzeniem w szkolnej ławce a dla drugich czymś na co czeka się cały tydzień. Jest to świadomy wysiłek i aktywność. Szesnastoletni człowiek będzie rysował tak samo jak w dwóch-trzech latach ubiegłych. Jeśli uczestniczył w zajęciach rozwijających zdolności artystyczne będzie się dalej rozwijał. Jest to wtedy świadoma chęć rozwijania się w tym kierunku. Często w twórczości tego okresu ma odbicie zainteresowanie określonymi problemami społecznymi. Często są to prace oparte o obserwację prawdziwego modelu lub martwej natury. Proporcje i kształty są realistyczne, kolor lokalny i abstrakcyjny, kompozycja wielowarstwowa i wieloelementowa. Pojawiają się świadome próby interpretacji i deformacji przedstawianego obiektu. Praca pedagoga jest bardzo potrzebna przy plastycznym rozwijaniu się dziecka. Odpowiednia wiedza podana dziecku w odpowiednim momencie i formie przyczynia się do jego rozwoju. Jednak powiedzenie np.o problemie koloru lokalnego czy perspektywie w nieodpowiednim do tego czasie może na trwałe zniechęcić dziecko do dalszej twórczej pracy. Trzeba więc dostosować plan nauczania do tego na jakim etapie rozwoju znajduje się uczeń i uważać aby pomóc ale nie zaszkodzić.

BIBLIOGRAFIA

1. Kowalski St., 1962, *Rozwój mowy i myślenia dziecka. Analiza rozwoju mowy i myślenia dziecka w sytuacjach społeczno- wychowawczych przedszkola*”, PWN, Warszawa;
2. Natorff A. Wasiluk K., 1990, *Wychowanie plastyczne w przedszkolu*, WsiP, Warszawa;
3. Ożdżyński J. (red), 1995, *Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków;

Literatura:

- R. Gloton, C. Clero *Twórcza aktywność dziecka*. Warszawa 1989.
- M. Karwowska-Struczyk *Autoekspresja plastyczna dziecka wyrazem jego rozwoju*. "Wychowanie w Przedszkolu" 1988 nr 9.
- V. Lowenfeld, W. Brittain *Twórczość a rozwój umysłowa dziecka*. Warszawa 1987.
- S. Popek (red.) *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. Warszawa 1988.
- S. Popek *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*. Warszawa 1978.
- S. Szuman *Sztuka dziecka. Psychologia twórczości rysunkowej dziecka*. Warszawa 1990.
- A. Trojanowska *Dziecko i twórczość*. Wrocław 1971.
- M. Żebrowska (red.) *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa 1988.